

"והא דרב אשי בדותא היא"

יצ' מאכאבי (כ"א ק"ע)

מרגליות היס (ס/הדרין י: א"א י"א)

רב יהודה ורב עינא חריפי דפומבדיתא. ידוע דפומבדיתא הוי חריפי טובא ומעיילי פילא בקופא דמחטא [בבא מציעא ל"ח ב'], ובזה יובן אשר מצינו כמה פעמים בתלמודא כשדחו דברי אחד החכמים נקטו הא דר' פלוני בדיתא היא, כלומר שזה אמר על דרך החריפות לחדד התלמידים כבני פומבדיתא, שהמקום ההוא נקרא פומבדיתא כמו פומ-נהרא על שאותו מקום סליק לגודא דנהרא [עירובין כ"ד ב], ושם הנהר הוא "בדיתא" ראה מוע"ק י"א א בדיתא לבאי כוורא ובר"ן שעל הר"ף שם, ולכן מה שנאמר בדרך החידוד כינו "בדיתא" [כמו שנקטו בימי הבניים דבר מחודד "נירנברגר"] ויתכן שהביאו החריפות בקשר מי הנהר ששתו אנשי המקום מימיו כעין שאמרו בברכות נ"ט ב האי דחריפי בני מחזא משום דשתו מיא דדגלת.

ע"כ (ע"כ ב"ר)

פי' מקום שטעו חכמים ולא דיברו בהלכה לא רצו לגנותם ולומ' טעו אלא אמרו ברותה כלומ' דעת חיצונית היא.

ברותא היא טעות שגור בפי הכל גם לחכמים לגרוס בדותא בדלית מלשון בדאי כלומר שקר הוא ואינו כן אלא ברותא בריש כלומר דעת חיצונית היא כמ"ש הערוך בערך בר. כנה"ג ח"מ סי' רס"ט הגהות הב"י אות ב' וכן נראה מדברי הלק"ט ח"ב סי' ע"ז שפירש חוץ מן ההלכות ואני מצאתי לר' בצלאל בשיטה מקובצת על ב"מ דף קנ"ח ע"ג שכתב בשם הריטב"א וז"ל הא דרב אשי בדותא היא פירש לא אמרה רב אשי מעולם אלא אחד מתלמידיו אמרה מעצמו או דשמעה מכלל וטעה וקראה על שמו וכן הלשון מתפרש בכ"מ ע"כ הרי לנו שר וגדול דגרים בדותא בדלית ומפרש לה מלשון בדאי עוד מצאתי לרש"י ז"ל שם שכתב בדותא היא נ"ב או ברותא וכ"כ שם בעל עין יהוסף יש גורסין בדלית ויש גורסין בריש הרי דלא הכריעו בזה ומאן דגרים בדלית לא משתבש וכן ראיתי עוד בשו"ת הרשב"ש דף כ"ו סע"ג שכתב בדותא היא כלומר שאין דבריו אמת ע"ש.

אקריא (ע"א 61)

הנה מזה רוצים נמהרי לב להשתלשל שלא ר' אשי ה' המחבר ועורך התלמוד בבלי, כי האיך יעשה בנפשו שקר לומר על דבריו כי בדאים הם? ואם תאמר שתרי ר' אשי היו אחד קדמון ואחד אחרון ואולי על ר' אשי הקדמון ירמזון הדברים? (שבת ס') לאו מילתא הוא? כי לא מצינו כהאי לישנא: "בדותא" על שום אמורא מדור ראשון ושני, רק בדור החמישי וששי ... והנה הקושי המעיקה על הלשון בדותא שאמרו על ר"א, נסה חכם אחד (ירחון מהחכם רב"פ משנת 1864 דף 231) לגולל במאמרו שלדעת הרמב"ם ז"ל: שר' אשי חיבר המשנה [הגמרא], אבל עוד הוסיפו בניו ותלמידיו אשר עשו הגהות ונוספות במחברת הקדושה, אולי אחד מהם כתב: הא דר"א בדותא:

אקריא (ע"א 61) (מ"ה צ"ב מאכאבי, א"א נ"א)

בב"מ דף ע"א ע"ב והא דרב אשי בדותא הוא ואין לו ביאור דמה ענין לשון בדותא לכאן וגם לא מצינו לשון כזה רב ארב אשי ולא על אמוראים הקודמים. ואמר רבינו דבאמת כל מימרות שאמרו בש"ס לא נאמרו ע"פ שכל וסברת הלב רק כך נמסר להם מן השמים שהדין כך כמו שנמסרה תורה שבכתב למרע"ה והגם דזה אוסר זה מתיר כבר אמרו שאילו ואילו דא"ח רק שזה מסיטרא והיכלות הגבורה וזה מהיכלות החסד והדברים עתיקין ולכן נקראת תורה שבע"פ שכן הורה הקב"ה מן השמים. ולכן כשראו שנסתמו מעינות הללו והצריכו החכמים שאחר חכמי הש"ס לחקור כל דין ע"פ שכל וסברת הלב לכן עשו חתימת התלמוד כי מה שע"פ שכל לא יכנס בכלל תורה. והנה רב אשי ה' סוף הוראה ואחריו נסתמו מעינות הללו ולכן גם בימיו נתמעט מאוד השפה הזאת ולכן לפעמים הוצרך לומר דבר ע"פ שכל וסברת הלב וכשראו תלמידיו הדבר הנאמר ממנו ע"פ שכל ולא ע"פ השפעה מן השמים סקלו אותו מהש"ס וזה כוונתם דהא דאמר רב אשי כאן בדותא הוא שבדה מלבו ע"פ שכל ולא ע"פ השפעה מן השמים ולכן לית הילכתא כי לא בכלל תור' יחשב רק כדברי הפוסקי' דאם לא ישרו דבריהם אין אנו משגיחים בהם:

אקריא (ע"א 61)

אקריא (ע"א 61) (מ"ה צ"ב מאכאבי, א"א נ"א)

ובספר חקרי לב ח"ב צד 61 יאמר שרב אשי היה מחריפי פומבדיתא עד שרבים קמו עליו ואמרו על תורתו הא דרב אשי בדותא היא כפסחים י"א, יבמות כ"א, ב"מ ע"א, זבחים ק, מנחות סח. צה. ב"ב קמה, ולפלא על רב בישראל יושב על מדין יראה חוצפה גדולה כזו עוד הרבה יותר מהחלוצים, וטעה בפשט כשנאמר מפי תלמיד דרב אשי בשם רבן הקדוש הלכה אחת מה שבאמת לא אמר זה מעולם ואך התלמוד טעה בשמועתו אמרו ע"ז הא דרב אשי בדותא היא כלומר בדוי מלב ולא אמר זה מעולם, ואם נגרוס ברותא היא הכונה שלא אמר רב אשי זאת להלכה אך הוין לשיבה ולפלפולא בעלמא אמר, וזה ברור. ומה יאמר מה שאמרו ב"מ ט. על ר' אבהו כן הגם הוא היה מחריפי דפומבדיתא?

אולם רב אשי האחרון, היה ג"כ מחריפי פום-בדותא עד שרבים קמו עליו ואמרו על תורתו והלכתו הא דרב אשי בדותא...
הראשונים עשו הפלפול ארעי, ותורתם האמת קבע, זה וזה נתקיים בידם. אבל הרבה מן האמוראים עברו חוק, ועל שתות הטעאה ואי-הגיוניי בנו מגדל הפורח באויר, לימודם היה למורת רוח חכמי האמת. ומפני היראה שלא יסתבך בתורת הפה לימוד החידוד בהמצאות סברות דקות וצנומות, וגם שלא ילמדו לקנטר ולנצח זה את זה בהלכה בקרני הפלפול המטריד, קמו רבים מגדולי הדור והחלו לגדור גדר, והניפו שבטם הבקרת בלי משא פנים על כל דבר הלכה הנאמרה ונישנה בפלפולא חריפתא שלא אליבא דהלכתא. ובקנתם לד' ולתורתו לא נשאו פני איש ולא הדרו גם פני גבר בגוברין ר' אשי בעל המסדר תלמוד בבלי, ההיה גדול בדורו כרבינו הקדוש בדורו (רש"י). בכל זאת אמרו על שמועותיו בהרבה מקומות: בב"מ ט' מנחות מ"ח בב"ב קמ"ח. יבמות כ"א: הא דר' אשי "בדותא" הוא ופירש המלה לדעת הראשונים מקום שטעו חכמים ולא דיברו כהלכה.